

TORPAQ STRUKTURUNA GÖRƏ SUVARMA NORMASI

Strukturuna görə torpaq növləri və onların sukeçiriciliyi

Bitkilər üçün qida elementlərinin “anbarı” olan torpaq su və gübrələrin kök sistemine ötürülməsində əsas vasitəçidir. Torpaq bitki kökləri üçün bərkidilmə yeri və su rezervuarıdır. Fiziki xüsusiyyətlərindən asılı olaraq torpaqlar müxtəlif növlərə bölünür. Bəzən torpağın növü əkiləcək bitki çeşidini və quraşdırılacaq suvarma növünün təyin edir.

Torpağın fiziki quruluşu tərkibindəki müxtəlif ölçülü mineralların (**qum, lil, gil**) nisbəti əsasında müəyyənləşdirilir. Torpağın quruluşunu asan yolla müəyyən etmək üçün onu 2 mm-lik ələkdən keçirmək lazımdır. Ələkdən sonra ələk toru üzərində yalnız üzvi maddələr qalacaq, minerallar/hissəciklər isə ələkdən keçəcək. Ələkdən keçmiş qum, lil və gilin faiz nisbətini müəyyən etmək üçün nümunəni uzun və şəffaf silindrik qaba qoyub üzərinə su tökərək yaxşıca qarışdırdıqdan sonra çökməsini izləmək lazımdır. Qum bir dəqiqədən sonra, lil 2-3 saat ərzində, gil isə yalnız 18-24 saatdan sonra çökəcək.

Torpaqların təsnifatı və hissəciklərin ölçüləri cədvəli

Fraksiya (mineral)	Ölçüsü (mm)
Gil	0,002-dən kiçik
Lil	0,002-0,05
Qum	0,05-2,0
Çınqıl	2,0-dən yüksək

Tərkibində iri hissəciklər üstünlük təşkil edən torpaqlar **yüngül**, kiçik hissəciklər (gil) üstünlük təşkil edən torpaqlar isə **ağır** torpaqlar hesab olunur. Bu təsnifata görə torpaqlar 12 kateqoriyaya bölünür. Torpaqdakı su və havanın nisbəti torpağın fiziki quruluşu ilə əlaqəlidir. Ağır (gilli) torpaqların su keçiriciliyi və havalandırılması (aerasiya) aşağı olsa da su saxlama (hopdurma) xüsusiyyəti yüksək olur. Yüngül torpaqlarda isə, əksinə, su keçiricilik və havalandırılma yüksək, su saxlama xüsusiyyəti isə aşağı olur.

Suyun torpağa nüfuz etməsi və yayılması göstəricisi – **infiltrasiya səviyyəsi** adlanır. Suvarma normativləri təyin edilərkən bu göstərici mütləq nəzərə alınmalıdır. Yuxarıda qeyd edildiyi kimi, infiltrasiya səviyyəsi torpağın fiziki strukturundan asılıdır.

Suvarma layihələrinin hazırlanmasında **suyun torpağa hopma sürəti** (infiltrasiya sürəti) əsas amillərdən biri kimi qəbul olunur. Bu sürət göstəricisi torpağın struktur və kipliyindən birbaşa asılıdır. Hopma sürəti suvarma arası müddət ərzində dəyişir. Gilli və gilli-lilli torpaqlarda suvarma müddəti ərzində hopma sürəti kəskin azalır.

- İlk 30 dəqiqədə hopma sürəti saatda 20 mm təşkil edir;
- 1 saatdan sonra: saatda 12 mm;
- 2 saatdan sonra: saatda 8 mm;

- 3 saatdan sonra: saatda 5 mm
- 4 saatdan sonra: saatda 4 mm

Sahədə texnikanın işləməsi və ya suyun yüksəkdən tökülməsi səbəbindən torpağın kipləşməsi hopma sürətini daha da aşağı salır. Hopma sürətinin saatda 2,5 mm-dən az olması zəif, 10-25 mm arasında olması orta, 50-250 arasında olması yüksək göstərici kimi qəbul edilir.

Bitki kökləri tərəfindən torpaqda mövcud olan nəmliyin mümkün mənimsənilməsi dərəcəsi **əlçatan torpaq nəmliyi** adlanır. Əlçatan torpaq nəmliyi torpaq strukturundan birbaşa asılıdır.

Müxtəlif strukturlu torpaqlarda əlçatan torpaq nəmliyi

0-1000 mm dərinlikdə əlçatan torpaq nəmliyi (m³/ha)	
Gil	1550
Lilli (tozlu) gil	1450
Qum	450